

Aleksandra Hołomej¹

Mity egejskie

Mity od najdawniejszych czasów fascynowały człowieka. Bogowie i herosi przedstawiani byli w literaturze i sztuce. Tworząc mity, starożytni tłumaczyli sobie świat – zjawiska przyrody, pochodzenie człowieka, a także zależności pomiędzy poszczególnymi krainami. Na tym tle wyjątkowo interesujące zdają się mity egejskie, wykazują bowiem zmieniającą się wraz z biegiem historii złożoną zależność pomiędzy Kretą a Attyką.

Czy labirynt istniał naprawdę? Jak wytłumaczyć istnienie pół-człowieka, pół-byka? Czym była nić Ariadny? Dlaczego Ateńczyk Dedal, genialny architekt i konstruktor, trafił na Kretę? Odpowiedzi na te i inne pytania znajdują się w mitach egejskich i te właśnie autor stara się przedstawić w niniejszym artykule.

Słowa kluczowe: mity egejskie, kultura minojska, mitologia grecka, labirynt, Tezeusz i Ariadna

Myths have fascinated people since the most remote times. Gods and heroes appeared in literature and art. The ancients used to explain the world through myths – natural phenomena, the origin of Man, dependencies between different regions. Aegean myths are seen to be particularly interesting in this aspect, since they show the intricate relationships between Crete and Attica, which changed with the course of history.

Did the Labyrinth really exist? How can we explain the existence of a creature that was half human, half bull? What was the thread of Ariadne? Why did the Athenian Daedalus, a genius architect and constructor, end up in Crete? Answers to these and other questions can be found in Aegean myths, which the author attempts to presents in the following article.

Key words: Aegean myths, Minoan culture, Greek mythology, Labyrinth, Theseus and Ariadne

---

¹ Uniwersytet Gdański; filola@ug.edu.pl.

Życie oraz namiętności bogów i bogiń, a także przygody herosów od lat rozpalają wyobraźnię czytelników. Na stałe weszły również do kanonu sztuki zarówno scenicznej, jak i filmowej, a przede wszystkim sztuk plastycznych, takich jak rzeźba czy malarstwo. Nie inaczej było w starożytności. Gdzie tylko spojrzeć, umieszczano wizerunki bogów i herosów – pojawiały się na monetach oraz ceramice, stanowiły też częstą inspirację dla rzeźbiarzy i malarzy ściennych. Dla współczesnego człowieka mity to przede wszystkim opowieści fantastyczne bądź baśnie zapamiętane z dzieciństwa, natomiast dla starożytnych były źródłem wiedzy o otaczającym ich świecie – odzwierciedlały ówczesny sposób pojmowania rzeczywistości i wyobrażenia na temat powstania i natury bóstw oraz historii. Dzięki odczytaniu tabliczek z pismem linearnym B (które było wczesną formą greki) wiemy, że greckie mity heroiczne są mocno osadzone w rzeczywistości greckiej okresu mykeńskiego, ale też w dużym stopniu nawiązują do tradycji wcześniejszych epok (Kubiak 1997: 28). Natura mitów jest jednak bardzo złożona, a ich funkcja społeczna ulegała zmianie wraz z upływem czasu, przekształceniami, jakim podlegały wierzenia i sposób postrzegania bogów, jak również wzbogaceniem ich o elementy artystyczno-literackie (Dobrowolski 1987: 7–8).

Wszyscy znamy mit o Minotaurze, Tezeuszu i Ariadnie, a także o Dedalu i Ikarze. Co je łączy? Z pewnością fakt, że choć ich akcja rozgrywa się na Krecie, wiąże się także z łądem greckim – z Attyką i, w szczególności, z Atenami; wspólna jest im także postać Minotaura. *Taurus* znaczy po grecku „byk”, a *Minotaurus* to dosłownie „byk Minosa”. Zrodził się on z pożądania, jakim zapłonęła żona Minosa, królowa Pazyfae, do byka, którego mąż jej przyrzekł złożyć Posejdonowi w ofierze. Bóg zesłał na nią to uczucie, by ukarać Minosa za niedochowanie złożonej mu obietnicy. Dedal, genialny budowniczy i architekt, zaprojektował na prośbę królowej drewnianą krowę, do której weszła, by zaspokoić swoją żądzę. Tak dokonała się zesłana przez bogów kara, w następstwie której narodził się stwór o postaci ludzkiej, ale z głową byka (por. Kubiak 1997: 398–419). Minotaur, właściwie Asterios (Grimal 1997: 237), przerażający, nieokiełznany i żądny krwi, odrażający tak zewnętrznie, jak i wewnętrznie, był hybrydą zrodzoną w efekcie przekroczenia wszelkich norm. Aby ukryć hańbę dworu królewskiego i uchronić ludzi przed potworem, Minos zlecił Dedalowi zaprojektowanie i zbudowanie pałacu-labiryntu, składającego się z gmatwaniny komnat i korytarzy, w której jedynie budowniczy mógł odnaleźć drogę. Należy jednak pamiętać, iż Minotaur nie stał się potworem nagle, w wyniku jakiegoś wydarzenia, do którego doszło za jego życia, ani też powoli, stopniowo – on się nim urodził. Winnym tego stanu rzeczy nie jest on sam, lecz osoby odpowiedzialne za powołanie go do życia, i to one przyczyniły się do zamknięcia go w labiryncie, w którym nie widywał nikogo prócz przyprowadzanych mu co roku (w innych wersjach mitu przeczytać możemy, że co trzy lata, a nawet co dziewięć) ofiar. Siedem dziewcząt i siedmiu młodzieńców dostarczano mu co roku w ramach daniny, którą Minos nałożył na Ateny po jednej ze zbrojnych

wypraw, jakie podjął po śmierci swego syna Androgeusa². Mimo swego budzącego odrazę wyglądu, Minotaur powinien raczej wzbudzać litość – nie z własnej bowiem winy urodził się potworem. Swój żywot w labiryncie pędził w całkowitym osamotnieniu, nie kontaktując się ze światem zewnętrznym. Poruszanie się po zawitych korytarzach było wyjątkowo trudne, ujrzeć potwora i powrócić mógł więc tylko szukający go z własnej woli bohater. Ów heros, Tezeusz, Minotaur oraz jego przyrodnia siostra Ariadna, królewska córka, są głównymi bohaterami omawianego tu mitu. Podobny schemat – bohater zabija potwora, a ramach podzięki otrzymuje prawo do ręki niewiasty – występuje u wielu ludów i w wielu kulturach.

Postać Ariadny zostaje wprowadzona do akcji mitu w chwili przybycia Tezeusza na wyspę. Królewska córka i siostra potwora wyjawia mu, jak wejść i wydostać się bezpiecznie z labiryntu, a następnie, po zabiciu przez niego Minotaura, opuszcza wraz z nim Kretę. Profesor Ludwika Press pisze o niej: „Ariadna pojawiła się w micie greckim w pełnym rozkwicie młodości i urody. Żaden mitograf nie zainteresował się wcześniejszym życiem córki króla Krety [...]. Znając z ikonografii model minojskiej dziewczyny wiemy, że Ariadna była szczupłą i giętą [...]. Biała szyja wychylała się z głęboko wydekoltowanej bluzki, zgodnie z modą panującą na Krecie w II tysiącleciu przed n.e.” (Press 1992: 79). Homer w *Iliadzie* (Hom. *Il.* XVIII 592) i w *Odysei* (Hom. *Od.* XI 321 n.) wspomina, że była przeliczną dziewczyną. W tradycji greckiej uchodziła za solarną dziewicę, jej imię oznacza „bardzo święta”, a na wyspie Naksos i na Krecie czczono ją jako boginię przyrody i odrodzenia (Kowalski, Krzak 1989: 18). Według jednej z wersji mitu Tezeusz porzucił ją na wyspie Naksos, skąd zabrał ją Dionizos, bóg wina, urodzaju i odrodzenia (Grimal 1997: 41). Można powiedzieć, że Ariadna i Minotaur symbolizują dobro i zło; ona – odrodzenie, on – śmierć (Kowalski, Krzak 1989: 20).

Tezeusz był synem króla Aten, Ajgeusa, aby jednak móc odziedziczyć tron³, musiał najpierw dokonać bohaterskich czynów (między innymi wydobyć miecz spod skały⁴, pod którą złożył go Ajgeus, wracając od wyroczni Apollona w Delfach, a także zgładzić kilka potworów), położyć kres knowaniom Medei oraz udowodnić, iż w rzeczywistości jest królewskim synem (wychowywał się bowiem poza dworem). Gdy pokonał już wszystkie przeszkody i został uznany przez ojca (Press 1992: 81), dobrowolnie wyruszył z kolejnymi ofiarami na Kretę, by położyć kres krwawej daninie. Na wyspie poznał Ariadnę. Dziewczyna zakochała się w nim i ofiarowała mu w darze kłębek nici, który miał mu pomóc odnaleźć drogę powrotną z labiryntu. Pomyśl ten miał jej podsunąć Dedal. Ariadna ofiarowała Tezeuszowi także wieniec z drogich kamieni, które miały rozświetlać mu drogę w labiryncie (Press 1992: 82). W wielu mitologiach kłębek nici symbolizuje ży-

² Według jednej z wersji mitu po zwycięskich zawodach atletycznych zorganizowanych przez Ajgeusa w Atenach, Androgeus został przez króla wysłany, aby pokonać byka maratońskiego, i zginął – lub, jak podaje inna wersja, został zabity przez zazdrosnych rywali w drodze z Aten do Teb (Grimal 1997: 30).

³ Jedna z wersji mitu podaje, że Tezeusz nie był synem Ajgeusa, lecz Posejdona.

⁴ Pausaniasz w *Wędrówkach po Helladzie* wspomina, że oglądał „kamień Tezeusza” (Paus. II 32,7).

cie – mitologia grecka wspomina o trzech prądkach, Mojrach (Kloto, Lachesis i Atropos), które przędą nić życia, strzegą jej, a na koniec – ucinają.

Dlaczego więc Tezeusz porzucił Ariadnę, dziewczynę, która z miłości do niego poświęciła swoje dotychczasowe życie? Zgodnie z mitem, bojąc się gniewu ojca, Ariadna uciekła z Tezeuszem na wyspę Delos, a następnie na Dia (obecnie Naksos), gdzie ten ją pozostawił. Różne wersje mitu podają odmienne tego przyczyny. Już autorzy starożytni zastanawiali się nad powodem tego czynu – jedni uważali, że bohater nie kochał Ariadny (gdyż serce jego należało do innej) i wykorzystał jej miłość dla własnych celów (Press 1992: 83), inni, że to sam bóg Dionizos kazał Tezeuszowi porzucić Ariadnę (Press 1992: 84), a jeszcze inni, że burza porwała statek, a Ariadna przypadkiem została na lądzie (Grimal 1997: 348).

W micie pojawia się także motyw tańca. Dedal oprócz labiryntu zbudował także specjalną posadzkę a wykonane na niej kroki taneczne miały odtwarzać układ zawiłych korytarzy labiryntu. Tezeusz poznał je i w drodze powrotnej, przebywając na wyspie Delos, gdzie składał w ofierze posążek Afrodyty podarowany mu przez Ariadnę, odtańczył je wraz z ocalonymi młodymi ludźmi (Press 1992: 83). Obrzęd ów czy taniec, zwany żurawim, przetrwał do czasów historycznych na Delos (Grimal 1997: 345). Tancerze spleceni ramionami lub trzymający się sznurka podążali za przewodnikiem, który wiódł ich najpierw na lewo (śmierć), a potem na prawo (życie), kreśląc w ten sposób drogę przez labirynt. Taki taneczny korowód miał się znajdować na tarczy Achillesa, wykutej przez Hefajstosa:

Na łące piękny korowód dał sławny sztuką Kulawiec,
 Bardzo podobny do tego, który był w Knossos szerokiej
 Kunsztem Dedala stworzony dla pięknowłosej Ariadny.
 Chłopcy tam oraz dziewczęta bogato wyposażone
 Wzajem za giętkie ramiona trzymając się wiedli tany.
 W szatach przejrzystych tańczyły dziewczęta, a chłopcy w chitonach
 Tkanych misternie i lśniących miękkim połyskiem oliwy.
 W wieńce urocze dziewczęta były przybrane, a chłopcy
 Mieli mieczyki złociste na srebrem kutych rzemieniach.
 Korowód zwiając się zaczął pływającymi stopami
 Łatwo i lekko. Tak garncarz wypróbować swe koło,
 Czy mu swobodnie wiruje w sprawnych do pracy ramionach.
 Potem tańczyli inaczej, naprzeciw siebie, rzędami.
 Liczni widzowie korowód prześliczny w krąg otoczyli
 Rozradowani (Hom. *Il.* XVIII 590 i nn.⁵).

Moralna strona czynów Ariadny (zdrady ojca i wydania na śmierć brata-potwora) była inspiracją dla wielu poetów, pisarzy, rzeźbiarzy oraz malarzy zarówno w starożytności, jak i w czasach współczesnych.

Mit o Tezeuszu można odczytywać w kategoriach inicjacji heroicznej. Zejście do labiryntu i zabicie potwora jest zejściem do świata śmierci i jej pokonaniem.

⁵ Przeł. K. Jeżewska.

Jest to więc pewne misterium, rytuał wtajemniczenia, w którym pierwiastek żeński odgrywa bardzo ważną rolę – był to zapewne jakiś rodzaj kultu płodności i urodzaju. Na pokrytych pismem linearnym B tabliczkach znalezionych w Knossos odczytano słowa „Pani Labiryntu” (Press 1992: 91), można zatem przypuszczać, że posługujący się pismem linearnym A rdzenni Kreteńczycy także znali także słowo „labirynt”. Sam sens napisu może budzić zastrzeżenia, właściwym panem labiryntu był bowiem Minotaur – jednakże kobietą, która znała jego tajemnicę, była właśnie Ariadna, bez pomocy której Tezeusz nie wróciłby do świata żywych (Kowalski, Krzak 1989: 105). Labirynt związany był z pierwiastkiem żeńskim, z Boginią, Panią Labiryntu, a zatem i z Panią Życia i Śmierci. Niedostatecznie dobrze znamy religię kreteńską, ale zabytki minojskie zdają się wskazywać, że główne miejsce zajmowała w niej Wielka Bogini. Według niektórych antropologów religia Kreteńczyków miała charakter matriarchalny. Wyobrażenia na gemmach i malowidłach oraz terakotowe posążki przedstawiają kapłanki bogini, być może właśnie Wielkiej Matki, Bogini Matki, obnażone od pasa w górę i trzymające w rękach węże; możliwe też, że są to wizerunki samej bogini. Bóg czczony był tam prawdopodobnie pod postacią byka – jego podobizny umieszczano na sprzętach domowych, malowidłach i dekoracjach architektonicznych, od naczyń po freski, jego emblematem były także umieszczane na dachu pałacu kamienne rogi. Oboje symbolizowali nie zawsze zrozumiałe, groźne i dające błogosławieństwo siły przyrody oraz płodność, a być może także śmierć i odrodzenie.

W omawianym micie pojawia się także postać Dedala. Był on Ateńczykiem, potomkiem królewskiego rodu, wygnanym z Aten za zabicie swojego zdolnego siostrzeńca i ucznia, Talosa. Z rodzinnej polis ów uzdolniony architekt, wynalazca, budowniczy i rzeźbiarz zbiegł na Kretę, gdzie jego umiejętności znalazły wiele zastosowań. Zaprojektował wspomnianą drewnianą krowę oraz labirynt, a także doradził Ariadnie, by zaferowała Tezeuszowi kłębek nici, dzięki któremu mógł wydostać się z labiryntu. Za pomoc, której Dedal udzielił jego córce, Minos zamknął go wraz z synem, Ikarem, w wybudowanym przez niego samego labiryncie. Więźniowie wydostali się stamtąd, odlatując na własnoręcznie skonstruowanych, zlepiionych woskiem skrzydłach. Jak opowiada mit, podczas ucieczki syn Dedala zginął, on zaś, ścigany przez Minosa, ukrywał się na Sycylii u króla Kokalosa, któremu po śmierci władcy Krety wznosił w dowód wdzięczności wiele budowli (Grimal 1997: 69). Wcześniej jednak, przebywając w Kume w Italii – jak wspomina Wergiliusz w VI księdze *Eneidy* (Verg. A. VI 14 i nn.) – wznosił w osadzie wybudowanej przez przybyszów z Eubei poświęcony Apollonowi przybytek, na wrotach którego wyrzeźbił Pazyfae i drewnianą krowę, Minotaura, labirynt oraz Tezeusza i Ariadnę. Imię Dedal (gr. *Daidalos*) oznacza dzieło artystyczne, artystę lub rzemieślnika.

W micie o Ariadnie, Tezeuszu, Minotaurze i Dedalu spletają się ze sobą rozmaite wątki, na stałe wiąże on też Attykę z Kretą. Pewne zachowania postaci – na przykład porzucenie Ariadny przez Tezeusza w wersji o Dionizosie – można zapewne wytłumaczyć posłuszeństwem wobec woli bogów, nie zawsze jednak opo-

wieści te dobrze świadczą o ich bohaterach. Śmierć Androgeusa i straszliwa dani-na, jaką Ateńczycy musieli z jej powodu płacić na rzecz potwora z labiryntu, nie była dla nich powodem do dumy, podobnie jak historia narodzin Minotaura czy zdrada Ariadny nie przyniosły zaszczytu rodowi Minosa – zdarzenia te tłumaczą jednak zależności pomiędzy Kretą a łańdem stałym.

W treści mitów zachowały się wspomnienia cywilizacji minojskiej, której przedstawiciele czcili najprawdopodobniej byka i Wielką Boginię oraz wznosili olbrzymie pałace, odkryte w Knossos na Krecie oraz innych miejscach, takich jak Agia Triada, Fajstos, Malia i Palaikastro. Labirynt jest tak zwanym „pałacem podwójnego topora” (gr. *labrys*) – symbol ten występuje bardzo powszechnie na zabytkach z epoki minojskiej (Rutkowski 1987: 29–31) i był prawdopodobnie znakiem władzy królewskiej i religijnej. Niektórzy badacze sądzą też, że broń ta służyła do zadawania ciosu bykowi ofiarnemu. Idąc za teorią matriarchatu, kreteński *labrys* mógł być związany z królującą tam Boginią i z jej namiestniczkami, kapłankami. Przybyli na Kretę Achajowie, słysząc słowo *labrynthos*, łączyli je zapewne z pałacami. Gdy je zniszczono, pozostał po nich skomplikowany, przypominający labirynt wzór. Zachowała się także pamięć o Pani Labiryntu, którą nazwali Ariadną, oraz o kulcie byka. Widzieli freski przedstawiające niebezpieczne ćwiczenia, polegające na przeskakiwaniu ponad grzbietem byka (Rutkowski 1987: 96), a także malowidło z tym wielkim zwierzęciem jakby strzegącym dojścia do pałacu-labiryntu u północnej bramy. Być może Achajowie, nie do końca rozumiejący kreteński kult bogini i byka, przekształcili go na własny sposób, w następstwie czego powstał mit o dzielnym Tezeuszu, pomagającej mu królownie i przerażającym potworze.

Mity odzwierciedlają także kulturową, a być może również ekonomiczną zależność ładu greckiego od Krety, która była początkowo niewątpliwą potęgą handlową, morską oraz kulturową – ale mówią też o przełamaniu tej zależności. Samo imię Minos uosabia kreteńską talassokrację (czyli panowanie na morzu), która od drugiego tysiąclecia p.n.e. rozciągała się na całe Morze Egejskie. Autorzy starożytni często przypisywali Minosowi władzę nad wieloma wyspami w Azji Mniejszej, aż po Karię, a także wspominali o jego potężnej flocie. Tukidydes w *Wojnie peloponeskiej* pisze: „Pierwszy miał flotę Minos. Panował on nad przeważającą częścią morza zwanego dziś Helleńskim, a rządził też Cykladami. Większość ich pierwszy skolonizował, wyprzedzwszy Karów, a władcami ustanowiwszy swoich synów. Trzebił też oczywiście piratów na morzu, aby dochody pewniej do niego płynęły” (Thuc. I 4⁶). Natomiast Idomeneus, wnuk Minosa, w *Iliadzie* Homera mówi tak:

Dzeus Minosowi, co władcą potężnym był Krety, dał życie,
Minos zaś syna posiadał bez skazy, Deukaliona,
Z Deukaliona zrodziłem się ja, władający wieloma
Ludźmi na Krecie szerokiej. Przybyłem tu z okrętami

⁶ Przeł. K. Kumaniecki.

Tobie nieść zgubę, twojemu ojcu i innym Trojanom (Hom. *Il.* XIII 450 i nn.⁷).

Niektórzy sądzą, iż imię, jakie nadała mu tradycja grecka, oznacza po prostu władcę wybieranego co dziewięć lat (Press 1972: 11–12), inni – że jest ono przekształconym w greckiej wymowie kreteńskim mianem dynastii rządzącej niegdyś Kretą i innymi wyspami z pałacu w Knossos (Hom. *Il.* XIX 178 i nn.): „Jest pośrodku ciemnego jak wino morza ziemia niejaka Kreta, piękna i żyzna, wokół wodą oblana. Ludzi tam ćma i dziewięćdziesiąt miast. Różne wśród nich języki pomieszane. Są i Achajowie, i dumni Eteokreci, i Kidonowie, i Dorowie podzieleni na trzy szczepy, i boscy Pelazgowie. Największe wśród nich jest miasto Knossos, a królował w nim co dziewięć lat obierany król Minos, wielkiego Zeusa powiernik” (Hom. *Od.* XIX 178 i nn.⁸). Homer widział w Minosie władcę mądrego i dobrego, prawodawcę, którego rządy zapewniły Krecie bogactwo, i który po śmierci wraz z bratem Radmantysem i z Ajaksem był sędzią dusz w Hadesie. Późniejsza tradycja przedstawiała go jako złego króla i wroga Greków, a zwłaszcza Ateńczyków. Już w starożytności sugerowano, że mit dotyczący przyjścia na świat Minotaura i nałożonej na Ateny daniny wymyślili sami Ateńczycy, nie mogąc pogodzić się ze swą niegdysiejszą zależnością od Krety (Press 1992: 82).

Mity wyjaśniają także etymologię niektórych nazw geograficznych – Morze Egejskie nazwę swą wzięło od imienia Ajegeusa, który sądząc, że jego syn Tezeusz zginął na Krecie, rzucił się tam ze skały; z kolei Morze Ikaryjskie nazwano tak od imienia Ikara, syna Dedala, który podczas ucieczki z Krety wleciał zbyt wysoko na zlepijonych woskiem skrzydłach i runął do morza na zachód od wyspy Samos.

Na początku drugiego tysiąclecia p.n.e. bardziej kulturowo rozwinięta Kreta wywierała na mniejsze wyspy silny wpływ. Sami Kreteńczycy, a także pierwotni mieszkańcy innych wysp oraz sporej części dzisiejszej Grecji kontynentalnej, byli prawdopodobnie spokrewnieni z kręgiem tak zwanych ludów azjanickich, których język nie jest nam niestety znany. Z tego właśnie języka pierwotnych mieszkańców Grecji przeniknęło do greckiej mowy wiele nazw geograficznych, między innymi te zakończone na *-nthos* oraz *-ssos*, takie jak Korynthos czy Parnassos (co świadczy o istnieniu na tym terenie starszego, nieindoeuropejskiego języka), a także niektóre z wyrazów, na przykład *thalassa*, co znaczy „morze”. Wprawdzie kultura grecka narodziła się nad morzem, ale przodkowie dzisiejszych Greków przybyli tam prawdopodobnie z terenów, na których nie było wielkich akwenów wodnych, w ich języku brakowało więc na nie określenia. Gdy nauczyli się żeglugi od podbitych plemion, zaczęli wyprawiać się na wyspy i zamorskie wybrzeża. Zapewne zaczęli też z pożądaniem patrzeć na bogatą Kretę, nie od razu udało im się ją jednak zdobyć. Prawdopodobnie wykorzystali do tego osłabienie gospodarcze i ekonomiczne wyspy po wybuchu wulkanu na Therze, dopiero wtedy pojawiają się bowiem w archiwach tabliczki z pismem linearnym B. Czy był to podbój, czy może sojusz oparty na małżeństwie, tego dokładnie nie wiadomo. Wiemy jednak,

⁷ Przeł. K. Jeżewska.

⁸ Przeł. J. Parandowski.

że w Knossos – leżącym na obrzeżach obszaru, na którym kultura pałacowa kwitła od co najmniej dwóch tysięcy lat – oraz w innych ośrodkach pojawili się Achajowie. Wcześniej Mykeny znajdowały się pod przemożnym wpływem kulturalnym i gospodarczym cywilizacji minojskiej. Można zatem powiedzieć, że cywilizację mykeńską późnej epoki brązu więcej łączy z wielkimi imperiami wschodnimi niż z późniejszą cywilizacją grecką (Kubiak 1997: 7–10).

W latach 1870–1890 Henrich Schliemann odkrył na stanowiskach archeologicznych na terenie Grecji kontynentalnej ślady kultury pałacowej epoki brązu, między innymi słynny pałac Agamemnona w Mykenach (Press 1972: 15–17). W kolejnych latach archeolodzy odkrywali następne stanowiska i określili granicę wpływów mykeńskich w Grecji lądowej, na wyspach i w Azji Mniejszej. Epoka heroiczna to czasy zapomnianej cywilizacji, najprężniej rozwijającej się mniej więcej od 1600 do 1200 roku p.n.e. Z kolei prace wykopaliskowe prowadzone na Krecie od roku 1900 przez Artura Evansa odsłoniły pozostałości jeszcze wcześniejszej, niegreckiej kultury pałacowej, zwanej minojską (Press 1972: 12–13), której największy rozkwit przypadał mniej więcej na lata 2200–1450 p.n.e. Wpływy cywilizacji minojskiej wyjaśniają rozwój kultury pałacowej na terenie Grecji kontynentalnej. Wiedzano, iż cywilizacja minojska nie należała do kręgu greckiego, dopiero jednak odczytanie w 1952 roku tabliczek pokrytych pismem linearnym B, pochodzących z Grecji lądowej i z mykeńskiej warstwy w Knossos, pozwoliło jednoznacznie stwierdzić, że Mykeńczycy mówili wczesną formą greki. Wtedy to udowodniono, że historia kultury mykeńskiej stanowi część historii i kultury Grecji (występowała między nimi ciągłość rasy i języka, chociaż nie pisma) – aczkolwiek należy pamiętać, że stanowią one dwa odmienne światy. Na tabliczkach z pismem linearnym B zapisano imiona niektórych bogów greckich, takich jak Zeus, Hera, Posejdon, Hermes, Atena czy Pajan (przydomek nadany między innymi Apollonowi) (Kubiak 1997: 17). Około 1450 roku p.n.e. Mykeńczycy zdobyli Knossos i wtedy to zaczęły prawdopodobnie powstawać legendy o epoce heroicznej. Można zatem powiedzieć, iż role się odwróciły – rządy na wyspach i lądzie greckim zaczęły sprawować Achajowie. Ich także czekała jednak rychła zagłada już około XII–XI wieku p.n.e. Zarówno Tukidydes, jak i Homer, pisząc o potęgę Minosa, mieli prawdopodobnie na myśli Kretę już za panowania Achajów. Kretęńczycy z pewnością stanowili swego czasu potęgę morską, ale być może ci starożytni autorzy pisali już o władzy, jaką sprawowali na morzu ich pojętni uczniowie i następcy, Achajowie, gdy podbili Morze Egejskie, stworzyli federację księstw i powstawać zaczęły pierwsze mity o epoce heroicznej.

Wiemy, że starożytni poprzez mity tłumaczyli sobie otaczający ich świat, wady i zalety ludzkiego charakteru, konsekwencje pewnych zachowań oraz moralne postępowanie innych ludzi, a także sprawy bardziej przyziemne – powstawanie i ciągłość rodów, nazwy geograficzne, ekonomiczną wyższość pewnych krain geograficznych nad innymi czy istniejące między nimi zależności gospodarcze. Ta ostatnia funkcja jest widoczna zwłaszcza na przykładzie mitów egejskich.

Mity – nie tylko egejskie – pozostają żywe w świadomości ludzkiej, o czym niezbicie świadczy fakt, iż od starożytności po czasy współczesne nieprzerwanie nawiązuje się do nich zarówno w literaturze, jak i w sztuce.

Literatura

- Dobrowolski W., 1987, *Mity morskie antyku*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Grimal P., 1997, *Słownik mitologii greckiej i rzymskiej*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kowalski K., Krzak Z., 1989, *Tezeusz w labiryncie*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kubiak Z., 1997, *Mitologia Greków i Rzymian*, Warszawa: Świat Książki.
- Press L., 1972, *Życie codzienne na Krecie w państwie króla Minosa*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Press L., 1992, *Tezeusz i Ariadna*, w: *Mit, człowiek, literatura. Praca zbiorowa*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Rutkowski B., 1987, *Sztuka egejska*, Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe.